

*Т. В. Кондратьєва,
аспірант, Донецький національний технічний університет*

ГНУЧКІСТЬ ПОВЕДІНКИ ФІРМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Визначено сутність та складові комплексного поняття гнучкості економічної поведінки фірми. Досліджено взаємозв'язок альтернативних та трансакційних витрат фірми.

Essence and constituents of complex concept of flexibility of economic firm's conduct, were defined. Intercommunications of opportunity and transaction costs of firm were investigated.

Ключові слова: нестабільність економічного середовища, гнучкість економічної поведінки фірми, альтернативні витрати, трансакційні витрати, зв'язки економічної структури.

ВСТУП

Більшість останніх тенденцій розвитку світової економіки мають одну спільну характеристику — значний стрибок невизначеності економічного середовища. В Україні вплив світових економічних проблем посилюється такими чинниками, як структурна криза економіки, відсутність досвіду ефективного довгострокового планування, примат політичних явищ над економічними, політичні події є засобами розв'язання економічних проблем і чинниками розвитку економіки в цілому. Така макроекономічна ситуація робить актуальною проблему пошуку механізмів управління розвитком підприємства в умовах нестабільного економічного середовища.

Один з основоположників стратегічного управління І. Ансофф визначив нестабільність економічного середовища як підсумковий показник за трьома параметрами: звичність змін, темп змін, передбачуваність майбутнього. І. Ансоффим були виділені п'ять рівнів невизначеності економічного середовища, розроблена методика управління за слабкими сигналами [1]. А. Чандлер

встановив загальні закономірності структурної, організаційної і психологічної сприйнятливості організації до змін [9]. Проте його дослідження стосуються економічного середовища з досить низьким рівнем невизначеності. Дослідники теорії прийняття рішень роблять акцент на швидкості прийняття управлінських рішень як головному чиннику реакції організації на зовнішні збурення [3, 6]. Основним результатом даних досліджень можна вважати висновок про залежність типів організаційної структури управління та швидкості реакції підприємства на зміни економічного середовища [6, с. 132].

Існуючі наукові досягнення відкривають можливість більш детального дослідження механізму реагування економічних організацій на безліч складних, невизначених зовнішніх чинників.

ПОСТАНОВКИ ЗАДАЧІ

Метою статті є дослідження проблеми гнучкості економічної поведінки фірми для вдосконалення механізму управління її розвитком в умовах нестійкого економічного середовища.

РЕЗУЛЬТАТИ

В умовах складного динамічного середовища переваги, пов'язані з централізацією планування використання ресурсів та устаткування значно нижчі втраченої вигоди через нереалізацію можливостей інвестування, що відкриваються. Тобто конкурентна перевага підприємства забезпечується за рахунок мінімізації альтернативних витрат — доходу, який міг би принести інвестування обмежених ресурсів у альтернативний проект. Умовою створення даної конкурентної переваги є здатність підприємства оперативно реагувати на велику кількість динамічної, невизначеної і нечіткої інформації, тобто гнучкість реагування на зміни зовнішнього середовища.

Існує декілька підходів до дослідження гнучкості економічної поведінки фірми, що відображають різні аспекти даного поняття (табл. 1).

У межах стратегічного управління гнучкість розглядається як забезпечуючий елемент управління, який характеризує стійкість діяльності і постійну адаптацію організації по відношенню до всіх можливих зовнішніх впливів [5, с. 11]. При цьому І. Ансофф розглядає стратегічну гнучкість і стратегічну вразливість фірми як два протилежні значення одного поняття, оцінюючи їх на основі "аналізу дії" зовнішніх чинників [1, с. 99]. Тобто даний підхід концентрується на мінімізації негативного впливу зовнішніх змін.

З точки зору системного підходу, гнучкість — це параметр, що характеризує організаційну властивість системи управління, її ієрархічного рівня керівництва або розпорядчого органу, який проявляється в здатності до швидкої структурної перебудови [7, с. 23].

Більшість вітчизняних дослідників концентруються на гнучкості як здатності суб'єкта господарювання оновлювати номенклатуру продукції за допомогою організаційно-технологічних змін у виробництві та управлінні підприємством [4, с. 15].

Проте, для цілей економічного аналізу та практичного використання як інструменту розвитку і підвищення ефективності діяльності фірми доцільно дати наступне визначення даного поняття.

Гнучкість економічної поведінки фірми — це показник ефективності використання фірмою альтернативних варіантів розвитку в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Іншими словами, — це оцінка рівня альтернативних витрат фірми.

Оскільки будь-яка організація є системою, то показник гнучкості може бути застосований до кожної з її складових. Тобто можна говори-

ти про можливість управління розміром альтернативних витрат різного виду (рис. 1).

Показник гнучкості є одним з чинників, що впливають на модель поведінки економічних суб'єктів. Наприклад, підвищення ефективності використання наявних альтернатив (тобто гнучкості) наближає економічного агента до абсолютної раціональної поведінки в неокласичних економічних моделях. Крім того, рівень гнучкості економічної поведінки фірми обумовлений впливом, в першу чергу, безлічі інституційних чинників (правил поведінки економічних агентів і механізмів їхньої реалізації). Високий рівень стереотипів поведінки в ситуаціях економічного вибору значно знижує вірогідність використання альтернативних варіантів розвитку. Таким чином, здатність використовувати альтернативи обумовлена наявністю розвинених інститутів, і навпаки.

З точки зору практичного використання особливе значення мають питання оцінки і визначення оптимального рівня гнучкості економічної поведінки фірми.

Для визначення рівня гнучкості в стратегічному управлінні пропонується використовувати показник долі прибутку, яка має бути отримана в зоні з певним рівнем нестабільності [1, с. 101]. Деякими авторами в якості оцінки гнучкості економічної поведінки фірми використовується обсяг інвестицій у підвищення готовності до альтернативних варіантів розвитку ринку [10]. Виробничий підхід до дослідження гнучкості надає найбільший інструментарій з точки зору простоти практичного використання. Він орієнтований на оцінку міри використання ресурсів фірми і застосовує фінансові та організаційно-технологічні показники діяльності підприємства (рентабельність продукції, коефіцієнт поточної ліквідності, рентабельність основної діяльності, коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, коефіцієнт виконання норм часу, місячний фонд часу робітника, сумарне число операцій, сумарна трудомісткість програми випуску виробів, коефіцієнта закріплення операцій) [4, с. 9]. У рамках інноваційного підходу в якості основних показників, що впливають на гнучкість, розглядається доля інноваційних проектів у загальній структурі прибутку фірми [10, р. 32]. Системний підхід вирізняє такі показники гнучкості економічної поведінки фірми, як кількість узгоджень, кількість точок контакту, універсальність елементів, оцінка синергічного ефекту взаємодії елементів системи [7, с. 22]. Дослідники теорії прийняття рішень визначають гнучкість економічної організаційної структури на основі показника швидкості прийняття управлінського рішення [6, с. 127].

Таблиця 1. Аналіз існуючих підходів до дослідження гнучкості економічної поведінки фірми

Назва підходу	Визначення поняття гнучкості	Показники оцінки гнучкості	Чинники, що визначають рівень гнучкості	Напрями підвищення гнучкості	Недоліки підходу
Стратегічний підхід	Стійкість діяльності фірми по відношенню до зовнішніх впливів	Рівень прибутку, отриманого за певних зовнішніх умов	Комбінація ділових стратегічних зон	Розвиток зв'язків, оперативних груп, перерозподіл ресурсів	«Негативний характер» - акцент на нейтралізації зовнішнього впливу
Виробничий підхід	Здатність елементів виробничої системи до оновлення	Оцінка організаційно-технологічних передумов оновлення	Економічний і виробничий потенціал	Підвищення автономії елементів системи	Акцент на управлінні ефективністю при рівних умовах виробництва
Системний підхід	Здатність до швидкої системної перебудови в процесі адаптації	Відношення числа своєчасно виконаних робіт до загальної кількості	Кількість узгоджень та точок контакту	Підвищення ефективності взаємодії елементів системи	Необхідність глибшого дослідження зв'язків з економічною поведінкою фірми
Теорія прийняття рішень	Можливості прийняття і реалізації рішення за різних зовнішніх умов	Кількість позитивних варіантів розвитку	Ефективність управлінських рішень	Розвиток процесу прийняття рішення	Вузька орієнтація на один з аспектів поняття гнучкості поведінки
Інноваційний підхід	Здатність до різних варіантів розвитку	Доля інноваційних проектів у структурі прибутку	Ефективність інноваційної системи	Розвиток інноваційного потенціалу фірми	Орієнтація на високий рівень інвестування

На наш погляд, показник гнучкості фірми можна визначити таким чином:

$$F = \frac{OVr}{OVp} \quad (1),$$

де OVr — вигоди від реалізації альтернативних варіантів розвитку, реалізованих протягом певного проміжку часу;

OVp — потенційний рівень альтернативних витрат фірми за даний період часу.

Обсяг ефективно використаних альтернатив оцінюється в грошовому

вираженні на основі вигід від реалізації даних проектів розвитку. Оцінка потенційного рівня альтернативних витрат включає урахування двох типів альтернатив розвитку фірми: тих, що розглядалися як альтернативні, але не були реалізовані з різних причин, а також тих, що надавалися зовнішніми умовами, але не були включені до складу альтернатив розвитку в процесі прийняття рішення.

Виходячи із запропонованого підходу до визначення гнучкості економічної поведінки фірми, головним напрямом її підвищення є мінімізація альтернативних витрат за

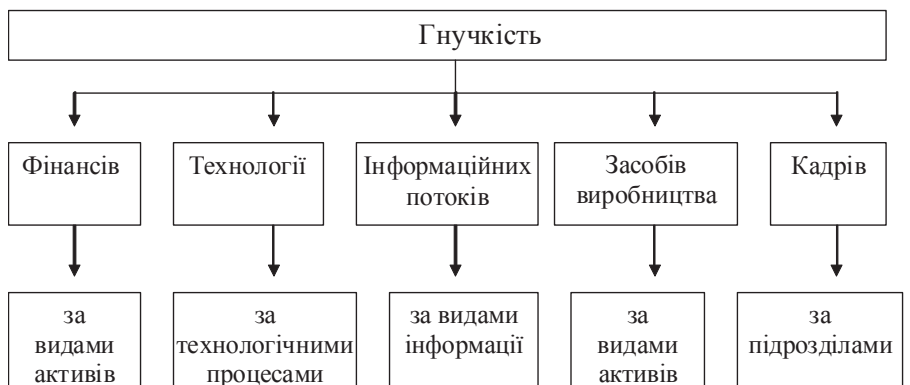

Рис. 1. Види гнучкості економічної поведінки фірми

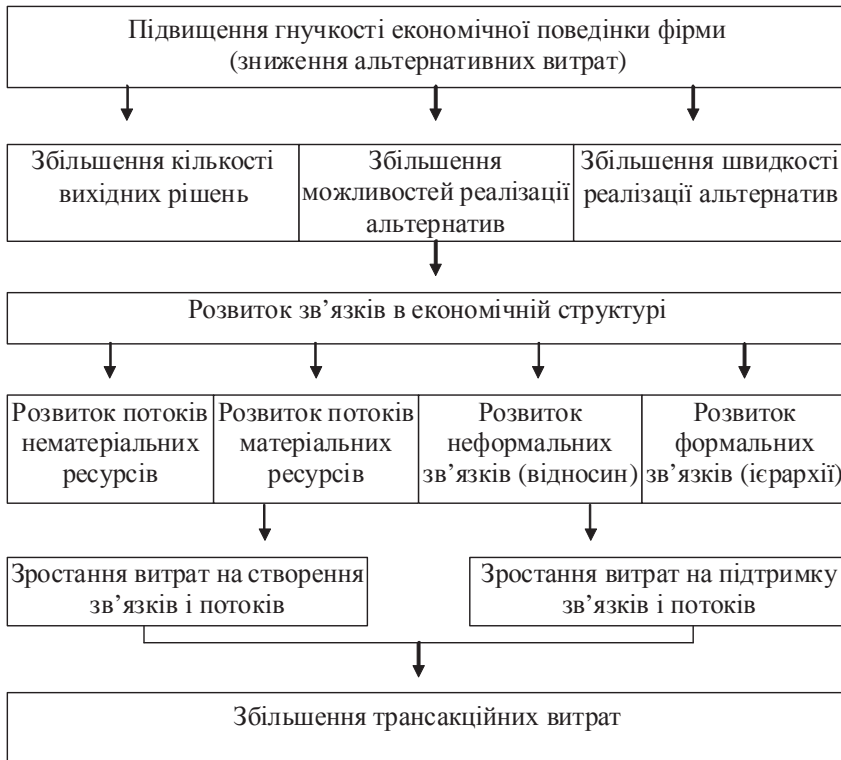

Рис. 2. Залежність динаміки альтернативних і трансакційних витрат

рахунок збільшення кількості вихідних альтернативних рішень (розвитку інформаційних, довірчих, формальних зв'язків в економічних мережах); можливостей реалізації альтернатив (розвиток ресурсних потоків); швидкості реалізації альтернатив (розвиток мережі реальних контрактів).

Проте всі перераховані напрями зменшення альтернативних витрат пов'язані з підвищенням витрат трансакцій (рис. 2).

У свою чергу, вірогідність зростання трансакційних витрат знижує гнучкість фірми, оскільки знижуються стимул-реакції агентів до здійснення трансакцій і ефективність вирішення поставленої задачі в цілому. Насправді ця проблема не є незрозумілою з наступних причин. По-перше, основним завданням є не нескінченне зниження, а досягнення необхідного рівня альтернативних витрат. По-друге, існують механізми зниження загальних трансакційних

витрат при зниженні певного виду альтернативних витрат.

Відповідно, можна розглядати гнучкість поведінки фірми як міру взаємообумовленості двох видів витрат:

$$\frac{OC^*}{OC} = \left(\frac{TAC^*}{TAC} \right)^F \quad (2),$$

де OC — мінімально можливий рівень альтернативних витрат;

OC^* — реальний рівень альтернативних витрат;

TAC — мінімально можливий рівень трансакційних витрат;

TAC^* — реальний рівень трансакційних витрат;

F — гнучкість економічної поведінки фірми.

ВИСНОВКИ

Таким чином, одним з основних механізмів забезпечення ефективності діяльності фірми в умовах нестійкого зовнішнього середовища є

гнучкість економічної поведінки фірми. Основним елементом цього комплексного поняття є здатність фірми ефективно реалізувати альтернативні варіанти розвитку. Уточнення поняття гнучкості економічної поведінки фірми дозволяє точніше визначити механізм її підвищення.

Література:

1. Ансофф И. Стратегическое управление: Пер. с англ. / Под ред. Л.И. Евенко. — М.: Экономика, 1989. — 519с.

2. Белоусенко М.В. Общая теория экономической организации: Организационная эволюция индустриальной экономики. — Донецк: ДонНТУ, 2006. — 429 с.

3. Виноградский С.Б., Левицкий С.И., Литвиненко С.В. Синтез гибкой системы принятия решений // Вестник ДонГУ. — 2000. — №1. — С. 46—51.

4. Грачов О.В. Управление развитием гнучкості підприємства: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Харківський національний економічний ун-т. — Х., 2006. — 21с.

5. Косинова Н.Н. Развитие системы стратегического управления на предприятиях промышленности: Автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05 / Волгоградский государственный ун-т. — Ростов-на-Дону, 2008. — 55 с.

6. Погорелова М.В. Оценка эффективности организационных структур управления при изменениях во внешней среде // Актуальные проблемы экономики. — 2006. — №7(61). — С. 126—133.

7. Тренев Н.Н. Предприятие и его структура: Диагностика. Управление. Оздоровление. — М.: "Издательство ПРИОР", 2000. — 240 с.

8. Хэмел Г., Прахалад К., Томас Г., О'Нил Д. Стратегическая гибкость. — СПб.: "Питер", 2005. — 384 с.

9. Chandler A. The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business. — The Belknap Press of Harvard University Press. — Cambridge, Massachusetts and London, England, 1999. — 608 p.

10. Lazonick W. Innovative Enterprise and Historical Transformation // Enterprise & Society. — 2002. — March, V.3. — №.1. — P. 3—47.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2009 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНЬСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"